

neşretmiştir. 3. *Mecâlisü Şa'leb* (*el-Mecâlis, Mucâlesâtü Şa'leb, Emâli Şa'leb*). Sa'leb'in derslerde öğrencilerine tutturduğu notlarla kendisine sorulan sorulara verdiği cevaplardan oluşan eser Küfe mektebinin dil meselelerine, Kur'an ve şiir mâ-naları ile ahbâra dair çeşitli meseleleri ihtiva eder. Sa'leb, ele aldığı konularla ilgili değişik görüşleri tartışırken kendi görüşlerine olduğu kadar Basra mektebinin görüşlerine de yer vermiştir. Ebû Bekir İbnü'l-Enbârî, Gulâmu Sa'leb, İbn Dürüsteveyh, İbn Miksem ve Ebû Abdullah el-Yezîdî'nin rivayet ettiği eser Ali b. Hamza el-Kisâî ve Ferrâ'nın dil kurallarına ilişkin görüşlerinin ve Küfe nahvinin belirlenmesinde zengin bir malzeme oluşturur. Eserde genellikle metin ve örnekten kurala geçilerek modern dil öğretiminde benimsenen bir yöntem izlenmiştir. Kitabı *Mecâlisü Şa'leb* adıyla Abdüsselâm Muhammed Hârûn – Ahmed Muhammed Şâkir yayımlamış (I-II, Kahire 1945, 1956, 1960), Ahmed Abdüllatif Mahmûd el-Leysî, *en-Nahv fî Mecâlisi Şa'leb* (Kahire 1991) ve *eş-Şarf fî Mecâlisi Şa'leb* (Kahire 1991) adıyla iki çalışma gerçekleştirmiştir. 4. *Me'ânî ve fevâ'id*. On yedi varaklık bir yazma nüshası bulunan eser (Sezgin, VIII, 147) Sa'leb'in Arap lûgat ve nahvine dair bazı meseleleri ele aldığı *Kitâbü'l-Mesâ'il*'inden bir bölüm olmalıdır. 5. *el-Kaşidetü'l-hâliyye*. Ebû Hilâl el-Askerî'nin *eş-Şinâ'ateyn*'i ile (Kahire 1971, s. 438-439) İbn Manzûr'un *Lisânü'l-'Arab*'ında ("hy'l" md.) yer alır.

Sa'leb'in rivayet ettiği veya üzerine şerh yazdığı eski şiir ve divanlardan başlıcaları şunlardır: *Şerhu Dîvânî Züheyr b. Ebî Sûlmâ* (Kahire 1363/1444; nşr. Hannâ Nasr el-Hittî, Beyrut 1412/1992, 1414/1994; *Şerhu Şî'ri Züheyr b. Ebî Sûlmâ*, nşr. Fahreddin Kabâve, Beyrut 1402/1982); (*Şerhu Dîvânü'l-A'sâ* (nşr. Rudolf Gayer, Yana 1927); (*Şerhu Dîvânü İbnî'd-Dümeine* (nşr. Ahmed Râtib en-Neffâh, Kahire 1959); *Şerhu Dîvânî'l-Haşâ'â* (nşr. Enver Ebû Süleym, Amman 1998); (*Şerhu Dîvânü şî'ri 'Adî b. er-Rikâ' el-'Âmilî 'an Ebî'l-'Abbâs Ahmed b. Yahyâ Şa'leb eş-Şeybânî* (nşr. Nûrî Hammûdî el-Kaysî – Hâtim Sâlih ed-Dâmin, Bağdat 1407/1987); (*Şerhu Dîvânü 'Urve b. Hızâm* (Dârü'l-kütübü'l-Misriyye, nr. 5077); *Şerhu Lâmiyyeti's-Şenferâ* (Süleymaniye Ktp., Aya-sofya, nr. 52); *Şerhu Kaşidetü 'Umâre b. 'Akîl b. Cerîr* (Hâlid b. Yezîd eş-Şeybânî'nin methine dair, Dârü'l-kütübü'l-Misriyye, Mecâmi', nr. 166). Sa'leb'in bunların

dışında kaynaklarda çeşitli eserlerinin adı zikredilmektedir (Sezgin, VIII, 141-147).

BİBLİYOGRAFYA :

Sa'leb, *el-Faşiḥ* (nşr. Âtîf Medkûr), Kahire, ts. (Dârü'l-maârif), tür.yer., ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 7-258; Ebû't-Tayyib el-Lugavî, *Merâtibü'n-naḥviyyin* (nşr. M. Ebû'l-Fazl İbrâhîm), Kahire 1375/1955, s. 95-96; Ebû Bekir ez-Zübeydî, *Tabakâtü'n-naḥviyyin ve'l-lugaviyyin* (nşr. M. Ebû'l-Fazl İbrâhîm), Kahire 1392/1973, s. 141-150; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Flügel), s. 74; Ebû Hilâl el-Askerî, *eş-Şinâ'ateyn* (nşr. M. Ebû'l-Fazl – Ali M. el-Bicâvî), Kahire 1971, s. 438-439; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, V, 204-212; Kemâleddin el-Enbârî, *Nüzhetü'l-elibbâ'* (nşr. İbrâhîm es-Sâmerrâî), Zerkâ (Ürdün) 1405/1985, s. 173-177; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebe'*, V, 102-146; İbnü'l-Kıfî, *İnbâhü'r-rûvât*, I, 148, 173-186; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 151-153; Brockelmann, *GAL*, I, 118-122; *Suppl.*, I, 181-182; Sezgin, *GAS*, VIII, 99, 141-147; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-üdebe*, III, 370-372; İhsan Abbas, *Târîhu'n-naḥdi'l-üdebe' 'inde'l-'Arab*, Beyrut 1404/1983, s. 82-86; Hâlid b. Abdurrahman el-Acemî, *Mesâ'ilü'l-hilâfî'l-me'sûre 'anî'l-Müberred ve Şa'leb* (yüksek lisans tezi, 1404), Câmia-tü'l-İmam Muhammed b. Süüd el-İslâmiyye, el-Lugatu'l-Arabiyye, en-nahv ve's-sarf, tür.yer.; Muh-yî Hilâl es-Serhân, *Fihrisü matbû'ati Vizâretü'l-evkâf*, Bağdad 1986, s. 71-72; Abdülhamîd Sey-yid Tûlib, *Garîbü'l-Kur'ân, ricâliḥü ve menâhi-cühüm min İbn 'Abbâs ilâ Ebî Ḥayyân*, Küveyt 1986, s. 203-207; Ahmed Abdüllatif Mahmûd el-Leysî, *en-Nahv fî Mecâlisi Şa'leb*, Kahire 1991, tür.yer.; a.mlf., *eş-Şarf fî Mecâlisi Şa'leb*, Kahire 1991, tür.yer.; Abdülvehhâb Hammûde, "Emâli Şa'leb", *ME*, XXIV (1952), s. 821-827; M. Cebbâr el-Muayyid, "Dîvânü'l-İjânsâ' bi-şerḥi Ebî'l-'Abbâs Şa'leb leyse lehû", *MMLAÜr.*, XX/50 (1416/1996), s. 225-234.



İSMAİL DURMUŞ

SA'LEBE (Benî Sa'lebe)

(بنو ثعلبة)

Adnânîler ve Kahtânîler'e mensup bazı kabilelerin adı.

Benî Sa'lebe adına ilk defa Yemen'de bulunan Sebe meliklerine ait kitâbelerde rastlanır (Cevâd Ali, II, 590). Kalkaşendî, Adnânîler'in on, Kahtânîler'in on altı kolu-nun Sa'lebe adıyla anıldığını kaydeder (*Nihâyetü'l-ereb*, s. 181-185).

Benî Sa'lebe adıyla tanınan başlıca kabi-leler şunlardır: Benî Sa'lebe b. Sa'd. Adnâ-nîler'e mensup Gatafânoğulları'nın önem-li kollarından biridir. Bunlar yoğun olarak Orta Arabistan'da Gayga, Surrâd ve Huş-be'de yaşıyordu. Gatafân kabilesinin diğer kolları gibi Benî Sa'lebe b. Sa'd da uzunca bir süre müslümanlara düşmanlık yap-mıştı. Hicretin 3. yılında (624) Benî Sa'le-be b. Sa'd'ın Necid bölgesinde Züemer'de Benî Muhârib ile birlikte Medine'ye bas-kın hazırlığı içerisinde olduğu haber alı-nınca onlara karşı Züemer (Gatafân) Gaz-

vesi düzenlendi (Vâkıdî, I, 193-194). Erte-si yıl meydana gelen Zâtürrikâ' Gazvesi'-nin asıl sebebi de Benî Sa'lebe'nin Benî En-mâr ile birleşerek Medine'ye yönelik saldı-rı hazırlıkları yapmasıydı. Herhangi bir ça-tışmanın olmadığı Züemer ve Zâtürrikâ' gazveleri Benî Sa'lebe'nin Medine'ye yö-nelik tehditlerini geçici bir süre durdur-du. Hz. Peygamber, 6. yılın Rebîülâhîrinde (Ağustos-Eylül 627) Muhammed b. Mes-leme'yi keşif ve bilgi toplamak amacıyla on arkadaşıyla birlikte Medine'den 24 mil uzaklıktaki Zülkassa'da yaşayan Benî Sa'lebe b. Sa'd'ın yurduna gönderdi. Müs-lümanların yurtlarına geldiğini farkeden Benî Sa'lebe'den silâhlı 100 kişi onları ku-şatıp yaralı olarak Medine'ye dönen Mu-hammed b. Mesleme dışındakileri öldür-dü. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem, Ebû Ubeyde b. Cerrâh kumandasında kırk ki-şiden oluşan bir kuvveti olay yerine gön-derdi. Düşman kuvvetlerine rastlamayan Ebû Ubeyde ele geçirdiği hayvan sürüle-riyle Medine'ye döndü (*a.g.e.*, II, 551). Ebû Ubeyde aralarında ittifak oluştura-rak Medine'yi ve meralarını tehdit eden Benî Sa'lebe, Benî Muhârib ve Benî En-mâr'a karşı rebîülâhîr ayının sonlarında (eylül ortaları) ikinci bir sefere çıktı. Aynı yılın cemâziyelâhîr (ekim-kasım) ayında Zeyd b. Hârise kumandasındaki on kişilik bir kuvvet Benî Sa'lebe'nin bir diğer ko-nak yeri olan Tarîf'e sevk edildi. Birlik Ta-rîf'e ulaştığında Sa'lebeoğulları, gelenlerin Hz. Peygamber kumandasındaki bir ordu-nun öncü birliği olduğunu sanarak yurtla-rını terk ettiler. Zeyd ve beraberindekiler yirmi deveyle bir miktar davarı ganimet alarak Medine'ye döndüler. Bu seferler-den özellikle ekonomik anlamda ciddi za-rar gören Benî Sa'lebe ve müttetikleri Medine'ye yönelik tehditlerinden vazgeç-tiler. Resûl-i Ekrem, Cî'râne'den döndükten sonra (8/630) Benî Sa'lebe'den dört kişilik bir heyet Medine'ye gelerek kabilelerinin İslâmiyet'i kabul ettiğini bildirdi. Remle bint Hâris'in konağında ağırlanan Benî Sa'lebe heyeti Medine'de birkaç gün kal-dıktan sonra ayrıldı (İbn Sa'd, I, 227). İbn Hacer el-Askalânî, Hz. Peygamber'in bu sı-rada Benî Sa'lebe b. Sa'd'ın lideri Abdullah b. Amr es-Sa'lebi'yi kabilesine âmil olarak tayin ettiğini kaydeder (*el-İşâbe*, IV, 164). Ancak Abdullah'a bu görev heyetini Medi-ne'den ayrılmasından sonra verilmiş olma-lıdır. Küfe'ye yerleşen ve kendisinden hadis rivayet edilen Usâme b. Şureyk de bu kabi-leye mensuptur. Yine Küfe'ye yerleşen Kat-be b. Mâlik de özellikle hadis konusunda kendisine başvurulmuş sahabîlerdendi (Sem-âni, III, 128). Benî Sa'lebe b. Sa'd ile Benî

Sa'lebe b. Yerbû' irtidad hareketleri içerisinde etkin biçimde yer aldı (Taberî, III, 244, 248, 278).

Gatafân'ın Sa'lebe, Eşca', Fezâre gibi kollarının adı Abbâsîler döneminde daha çok duyulmaya başlandı. Sa'lebe, Gatafân'ın bazı kollarıyla birlikte 230'daki (844-45) bedevî isyanına katıldı. Boğa el-Kebîr tarafından bastırılan bu isyandan sonra kabilenin önemli bir kısmı Gatafân'ın diğer kollarıyla birlikte Arabistan'ı terketti. Benî Sa'lebe b. Kâ'b. Kahtânîler'in Kehlân koluna mensup olan Gassânîler'in alt koludur. 200-636 yılları arasında hüküm sürdükleri Suriye ve çevresinde Lahmîler'e ve Sâsânîler'e karşı Bizans saflarında mücadele eden Gassânîler'in önemli bir kısmını Benî Sa'lebe b. Kâ'b b. Müzeykiyâ oluşturuyordu. Bundan dolayı Gassânîler'e Sa'lebiyyûn (Âl-i Sa'lebe) adı verilmiştir (Cevâd Ali, III, 349, 391). Hâlid b. Velîd'in Hîre halkı ile antlaşma yaparken huzuruna çıkanlar arasında Benî Sa'lebe de zikredilir (İbn Sa'd, VII, 278).

Benî Sa'lebe b. Amr. Evs ve Hazrec'in kollarından bazıları bu ismi taşıyor. Bu kollar arasında Benî Sa'lebe b. Amr b. Avf, Benî Sa'lebe b. Abdüavf b. Ganm, Benî Sa'lebe b. Ubeyd ve Benî Sa'lebe b. Mâzin özellikle zikredilmelidir. İbn Hacer, Hz. Peygamber'in Benî Sa'lebe b. Amr'ın liderlerinden Sayfî b. Âmir'i kabilelerine âmil tayin ettiğini kaydeder (*el-İşâbe*, III, 367). İkinci Akabe Biatı'nda bulunan Sayfî, Medine'nin müslümanlaşmasında önemli rol oynamıştır. Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesinden sonra genellikle siyasetten uzak duran ve Medine'de yaşamayı sürdüren Benî Sa'lebe, Emevîler döneminde meydana gelen Harre Savaşı'nda kayıplar vermiştir (Halife b. Hayyât, s. 188).

Benî Sa'lebe b. Selâmân. Kahtânîler'den Tay kabilesinin kolu olan Benî Sa'lebe b. Selâmân yoğun olarak Cev ile Necid'de yaşıyordu. Benî Sa'lebe b. Selâmân zaman içerisinde Arabistan'ı terk ederek Şam'a ve Mısır'a göç etti. Kabilenin İslâmiyet öncesinde olduğu gibi bedevî hayat sürdürdüğü bazı faaliyetlerinden anlaşılmaktadır. 577'de (1181-82) Selâhaddin-i Eyyûbî, Franklar'a erzak kaçıran Benî Sa'lebe'nin iktâlarını ellerinden alarak onları Buhayre'ye sürdü (Şeşen, s. 240). Selâhaddin, Franklar'a üstünlük sağlayınca Benî Sa'lebe Mısır'a gitti. Kalkaşendî bunların Mısır ve Suriye'de yoğun olarak yaşadığını ve müslüman ordusu içerisinde yer aldığını kaydeder (*Nihâyetü'l-ereb*, s. 183). Tay kabilesinin Sa'lebe b. Amr kolu Gazze ve çevresinde yerleşik hayata geçmiştir.

Benî Sa'lebe b. Fityevn. Sa'lebe adı Arabistan'da yahudiler tarafından da kullanılmıştır. Benî Sa'lebe b. Fityevn, Medine'de yaşayan yahudi kabilelerinden Benî Kaynukâ'nın önemli kollarındandır. Medine ve sikasında Benî Sa'lebe ve onun bir kolu olan Cefne ile Sa'lebe'nin mevlâlarının bizat Sa'lebeler gibi kabul edileceği kayıt altına alınmıştı. Yahudi Benî Sa'lebe'den olan âlimler Resûl-i Ekrem'e düşmanlık besleyenlerin başında geliyordu. Bunlardan Muhayrîk adlı biri sonradan İslâmiyet'i kabul etmiştir (İbn Hişâm, II, 156).

Kaynaklarda Sa'lebe adını taşıyan diğer bazı kabilelere ait rivayetler şöylece özetlenebilir: Câhiliye devrinde ve İslâmiyet'in ilk zamanlarında Arap kabileleri arasında meydana gelen savaşlarda (eyyâmü'l-Arab) Sa'lebe adını taşıyan kabilelerin önemli rol oynadığı görülmektedir. Benî Sa'lebe b. Bekir ile Benî Yerbû' arasında Yevmü ereb, Benî Süleym'in kolu Benî Sa'lebe ile Benî Yerbû' arasında Yevmü'l-livâ ve Adnânîler'den Benî Sa'lebe b. Yerbû' ile Benî Kîlâb arasında Yevmü'r-rigâm adıyla bilinen mücadeleler bunların en meşhurlarıdır. Mekke'ye ve ticaret için panayırlara gelenleri İslâmiyet'e davet eden Hz. Peygamber'in ulaşabildiği kabileler arasında Bekir b. Vâil'in kollarından Benî Sa'lebe b. Ukâbe de bulunuyordu (Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, III, 144). Mûte Savaşı'nda Benî Hades'in kolu olan Benî Sa'lebe savaşın müslümanların aleyhine gelişmesinde önemli rol oynamıştır (İbn Hişâm, IV, 22; Taberî, III, 42). Hz. Ali'ye karşı muhalefet hareketlerine katılanlar arasında Sa'lebe adını taşıyan kabilelere mensup kişiler de vardı (Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, VII, 321). Ezd kabilesinin Benî Sa'lebe kolu Siffin Savaşı'nda Muâviye b. Ebû Süfyan tarafında yer almıştır (Taberî, V, 27). Hâricîler'in kollarından biri olan Seâlibe, Sa'lebe b. Mişkân veya Sa'lebe b. Âmir'e nisbet edilmektedir (bk. SE-ÂLIBE). Muâviye, Benî Sa'lebe b. Şeybân'dan Maskale b. Hübeyre'yi Taberistan'a vali tayin etmiş (Belâzûrî, *Fütûh*, s. 481), Irak Valisi Ziyâd b. Ebîh de Basra'daki şurta görevine Benî Sa'lebe b. Yerbû'dan Abdullah b. Hısn'ı getirmiştir (Halife b. Hayyât, s. 159). Adnânîler'den Esed kabilesinin Benî Sa'lebe b. Dûdân kolu Küfe ile Mekke arasında yer alan konak yerine adlarını vermişlerdi (İbn Hazm, s. 192; Cevâd Ali, III, 364). Şairliği kadar cengâverliğiyle ünlü olan sahâbeden Dirâr b. Ezver ile şair olan kız kardeşi Havle bint Ezver bu kabilelidir. "Şâiru Ehli'l-beyt" unvanıyla tanınan Küme't el-Esedî de bu kabileye mensuptur. Adnânîler'den Benî Süleym'in alt

kollarından Benî Sa'lebe b. Behte'ye mensup olan Amr b. Anbes'e'nin Hz. Peygamber'in bi'set öncesi arkadaşlarından olduğu rivayet edilir (Kalkaşendî, s. 182).

BİBLİYOGRAFYA :

Vakîdî, *el-Megâzî*, I, 160-161, 170, 193-194, 395-396; II, 551-552, 555; İbn Hişâm, *es-Sîre* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Kahire 1987, II, 156, 159; IV, 22; İbn Sa'd, *et-Tabakât* (nşr. M. Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1410/1990, I, 227; II, 47, 65-67; III, 362-364; IV, 281; VII, 278; Halife b. Hayyât, *et-Târîh* (Zekkâr), s. 40, 159, 188; Belâzûrî, *Ensâb* (Zekkâr), I, 483-484; a.mlf., *Fütûh* (Fayda), s. 481; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), III, 42, 244, 248, 278; V, 27; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 192; Sem'ânî, *el-Ensâb*, III, 127-130; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (nşr. Halîl Me'mûn Şihâ), Beyrut 1418/1997, II, 464; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Ali Abdüssâtir v.dğr.), Kahire 1408/1988, III, 144, 239, 326; VII, 321; Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-ereb*, Beyrut 1405/1984, s. 181-185; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd v.dğr.), Beyrut 1418/1997, III, 367; IV, 164; V, 340; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, II, 590; III, 216, 278, 330, 349, 364, 391; VI, 522; IX, 433; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I, 209, 509; Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Eyyûbî ve Devlet*, İstanbul 1987, s. 240; Kehhâle, *Mu'cemû kabâ'ilü'l-Arab*, Beyrut 1412/1991, I, 142-147; H. H. Bräu, "Tha'aba", *EP* (İng.), X, 433-434.



MUSTAFA SABRİ KÜÇÜKAŞCI

SA'LEBE b. MİŞKÂN

(نعلبة بن مشكان)

(II./VIII. yüzyıl)

Hâricî fırkalarından

Acâride'nin kolu Seâlibe'nin kurucusu

(bk. SEÂLIBE).

SA'LEBÎ

(السليبي)

Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebi en-Nisâbüri (ö. 427/1035)

Arap dili âlimi ve müfessir.

İsnad zincirinde yer alan hocalarından hareketle III. (IX.) yüzyılın ortalarında doğmuş olabileceği ileri sürülmüştür. Sa'lebi (bazı kaynaklarda Seâlibî) onun nisbesi değil lakabıdır. Hocaları arasında İbn Habîb en-Nisâbüri, Ebû Tâhir Muhammed b. Fazl b. Huzeyme, İbn Mihrân en-Nisâbüri, Ali b. Muhammed et-Tarâzî, Ebû Muhammed Hasan b. Ahmed el-Mahledî ve *Ha-kâ'îku't-tefsîr* sahibi Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî'nin adları zikredilebilir. Kaynaklarda talebelerinden sadece Ebû'l-Hasan el-Vâhidî'nin adı belirtilir. *el-Keşf ve'l-beyân* adlı tefsirini kendisinden rivayet